

Det er for så vidt konsekvent, men præmissen har et vilkårligt præg. De afsluttende positive overvejelser over magtbegrebet formuleres implicit og eksplicit i totalitetskategorier (fx med udsagnet “Guds magt er magten til at udholde alt for vores skyld” (88, jf. også 109) og med udlægningen af missi-
 onsbefalingen og af Matt 19,26 (115ff.)), og det er vel nærmest heller ikke til at undgå, for så vidt som gudstanken (hvad enten den er baseret på kristologi eller religiøs erfaring) indeholder totalitets- og universalitetsdimensioner. Med andre ord er også forstavelsen ‘al-’ åben for forskellige tydingner.

Christine Svinth-Væge Pöder

Kajsa Brillkman

Undersåten som förstod. Den svenska reformatoriska samtalsordningen och den tidigmoderna integrationsprocessen. Skellefteå: Artos & Norma Bokförlag 2013. 270 s. SEK 347.

Historikeren Kajsa Brillkmans ph.d.-afhandling er en undersøgelse af den tidlige svenske reformation, der bestemmes som perioden mellem de første Lutheroversættelser fra 1520'ernes begyndelse til rigsdagen i Västerås 1544. Brillkmans greb om reformationen bestemmes dog ikke af disse ydre omstændigheder, men af den reformatoriske diskurs og reguleringen af denne, som den fremgår af et omfangsrigt kildemateriale. Fremstillingen, der er skrevet i et forbilledligt klart sprog, præges af stor indsigt og kritisk korrektion af tidligere forskning. Bogen falder i 5 hoveddele: Kapitel 1 (11-46) præsenterer de forskningshistoriske, teoretiske og metodiske forudsætninger, og kapitel 2 (47-98) udfolder og eksemplificerer den diskursteoretiske metode, som Brillkman betjener sig af. De følgende empiriske kapitler analyserer reformationsdiskursen i politiske og teologiske kilder: Kapitel 3 (99-142) er viet husstanden og menigheden, kapitel 4 (143-188) det nationale fællesskab, og endelig kapitel 5 (189-220) fællesskabets eksklusionsmekanismer i konstruktionen af det fremmede.

Forfatteren påpeger selv, at det at “beskriva reformationen som ett sätt att tale leder in i ett för reformationsforskningen sällan använt sätt att läsa källorna” (21). Megen forskning har villet forstå reformationens tekster og centrale udsagn som refleksioner af det, der skete – hvilket kort sagt betyder, at det er aktørerne, der skaber diskursen. Brillkman fastholder imidlertid på foucaultsk vis, at ingen ejer sproget: Diskursen skaber aktørerne. Det forekommer måske ikke videre originalt, men Brillkman viser i sin diskussion med den tidligere reformationsforskning, der fremstår tydeligst i afhandlingens konklusion (221-240), at det har vidtrækkende konsekvenser for forståelsen af reformationen. I kapitel 2 gennemgås det begrebsnetværk, der diskursivt strukturerer reformation, nemlig *sandhed, at forstå, hjerte, sjæl, kristeligt*. Med disse begreber blev tilegnelse og anvendelse af viden diskursens centrale tema og rettesnor for dens subjekter. Den egentlige metode

i afhandlingen synes at være en begrebshistorisk undersøgelse af det diskursive netværk (64), men Brillkman gør ikke dette helt klart for sin læser. Godt nok slås det korrekt fast, at netværkets begreber ikke nødvendigvis udsiger det samme som de teologiske kategorier som f.eks. retfærdiggørelse, der senere er brugt til at sammenfatte de reformatoriske teksters dynamik, men man savner en mere udførlig refleksion over forholdet mellem begreb og kategori. Ikke desto mindre understreges det, at set under perspektivet kontrol af betydningsdannelse bliver den reformatoriske diskurs reguleret gennem applicering af ovennævnte begreber.

I bogens empiriske dele udfoldes den diskursive læsning af reformationen på tre felter, der alle ses inden for en ramme af gensidige forpligtelser. Det første felt, omfattende husstanden og sognet, kunne man kalde “det nære”. Primært handler teksterne fra dette felt om, hvordan de rette forhold skal være mellem husstandens medlemmer og mellem præst og menighed. Samtidig bliver klosterlivet inden for denne diskurs billedet på, hvordan disse forhold *ikke* er. Det andet felt kunne man kalde “det fjerne”, og det angår tekster, der handler om det svenske rige; her konstrueres subjekterne kongen, undersåtterne og gejstligheden, hvis indbyrdes forhold også er præget af en bestemt orden. Det tredje felt angår “de andre”, og her konstruerer diskursen en række subjekter, der negativt opretholder orden: Paven, papi-ster, sværmere, jøder og hedninger. Brillkman viser korrekt, at konstruktionen af det fremmede ikke så meget var en “smutskastning af fienden” (218) som en ‘tyrkifisering’ af dem, der inden for diskursens univers var ulydige. Og gennem anvendelse af den valgte metode i analyserne kan hun da også konkludere, at de i den reformatoriske diskurs konstruerede subjekter var lydige ved at være forstående. Sammenhængen mellem lydighed og forståelse bliver altafgørende for forståelsen af fællesskab, og dermed også for den tidlige statsdannelse: Der var for at skabe en stærk stat under Gustav Vasa og hans efterfølgere behov for lydigt-forstående undersåtter.

Herved nuanceres synet på reformation og konfessionalisering som alene et fyrsteligt initiativ, der kan vurderes som enten succesfuldt eller fejlslagent. Det centrale for Brillkman er, at der skabtes en diskurs, der overhovedet muliggjorde en konfessionaliseringsproces, og derfor kan hun kritisere visse forskningstraditioner for ikke at tage teologien med ind i overvejelserne, når tidlige statsdannelse skal beskrives – for den reformatoriske diskurs om orden, der skabte forstående subjekter, var netop en diskurs konciperet over teologiske idealer om gensidige forpligtelser og universel ulighed som garant for orden. Desto mere ærgerligt er det, at Brillkman selv overser den lutherske trestandslære, der var den tidlige moderne lutherdoms grundlæggende teologiske forestilling om ordensregulering.